

SITUACE OHROŽENÝCH DĚTÍ A RODIN V ČESKÉ REPUBLICE

A

MOŽNOSTI PODPORY SYSTÉMOVÝCH ZMĚN

SITUACE OHROŽENÝCH DĚTÍ A RODIN V ČESKÉ REPUBLICE

Česká republika, i když vyspělý stát, se řadí k zemím, které významně porušují právo všech dětí na prožití plnohodnotného a radostného dětství. V naší zemi stále existuje hustá síť velkých ústavních zařízení pro děti od narození až po dospělost. V umisťování novorozenců a kojenců do ústavů držíme ostudný primát. Celou situaci komplikuje roztržičnost a nejednotnost systému, který se o ohrožené děti a rodiny stará.

Navzdory přijatým opatřením (vládní dokument Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti) jsou systémové změny těžkopádné a ochrana práv dětí a rodičů stále není prioritním tématem klíčových subjektů. Celospolečensky je problematika zatížena mýty o špatných rodičích, špatných dětech a idealizací ústavní výchovy jako odborně garantované péče. V českém prostředí jsou doslova ignorovány závazné mezinárodní dokumenty, rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva v případech, kdy bylo potvrzeno, že děti byly rodinám odebrány nezákonně z důvodu sociálních, což je v rozporu s Úmluvou o právech dítěte. Nedaří se promítnout do praxe výsledky nejnovějších vědeckých výzkumů, které jednoznačně potvrzují negativní dopady ústavní péče na celý život dítěte.

V českých ústavech žije v současnosti přibližně 11 000 dětí.

Typ zařízení	Počet dětí	Údaj z roku
Zdravotnická (kojenecké ústavy)	1 966	2009
Školská (dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické ústavy, výchovné ústavy)	7 820	2008
Sociální (domovy pro zdravotně postižené)	908	2010

Do ústavů se dostávají děti zejména z důvodů:

- Sociální situace rodiny (ohrožené bydlení, ztráta zaměstnání rodičů apod.)
- Problémového chování dětí (např. záškoláctví, parta, neplnění školní docházky apod.)
- Onemocnění či hendikepu rodičů (rodiče nezvládají péči bez podpory)
- Onemocnění či hendikepu dětí (rodiče nezvládají péči o dítě bez služeb a podpory)

Ve vyspělém světě ojedinělou sítí zařízení jsou diagnostické ústavy, přes které musejí děti procházet, aby byly následně umístěny do dětského domova nebo výchovného ústavu. Z hlediska práv dítěte je toto naprosto neobhajitelný postup, který dítě traumatizuje. Každé přemístění dítěte je obrovským zásahem do jeho psychiky a vývoje.

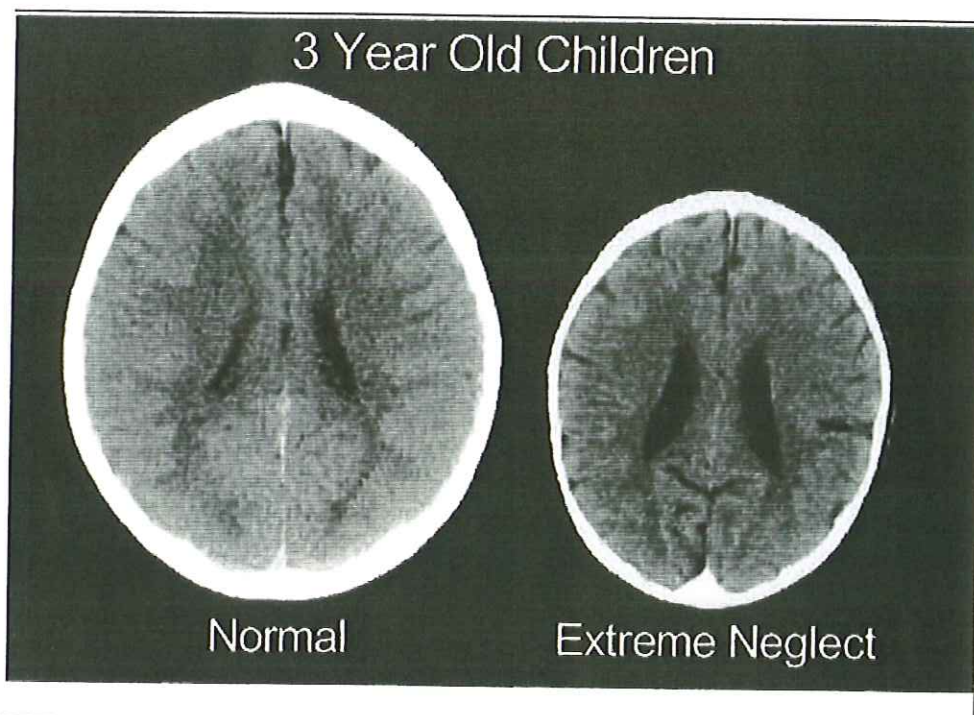
Jaké jsou děti, které prochází ústavní výchovou?

- Nesebevědomé
- Neznají realitu
- Naivní
- Opožděné ve vývoji
- Neumějí navazovat vztahy
- Neprojevují běžnou úzkost a neklid po agresivním nebo hrubém chování
- Neprojevují pocit viny při porušení zákonů nebo pravidel
- Mají omezený rozsah pozornosti
- Nedovedou se bavit
- Mají potíže s uvědomováním si vlastních pocitů
- Mají potíže s vhodným vyjadřováním pocitů, zejména zlosti, smutku a zklamání
- Mají potíže s rozpoznáváním pocitů u jiných

- Nedůvěřují ostatním
- Vyžadují náklonnost, ale jeho vztahy postrádají hloubku
- Mají sníženou sociální vyzrálost

Vědecky prokázaný škodlivý vliv institucionální výchovy na vývoj dítěte

Posledních 60 let výzkumu mozku a neurovývoje prokázalo škodlivost vlivu na vývoj nervového systému a funkcí mozku u dětí vyrůstajících v ústavní výchově. Zjištění dospívají k tomu, že většina deprivacních změn způsobených v raném dětství je **nevratných**. Zdravý vývoj neurosystémů, umožňujících optimální sociální a emocionální fungování, záleží na pozorné, obohacující péči v dětství, jakož i na **příležitostech navazovat a udržovat v tomto období celou škálu vztahů s ostatními dětmi a dospělými**.

Abnormální vývoj mozku po senzorickém zanedbávání v raném dětství. Snímky ukazují negativní dopad zanedbání na mozek ve vývoji. CT snímek vlevo zobrazuje mozek zdravého tříletého dítěte s průměrnou velikostí hlavy (50. percentil). Na obrázku vpravo je mozek tříletého dítěte trpícího závažnou senzorickou deprivací. Je zřetelně menší než průměr (3. percentil) a má rozšířené mozkové komory a kortikální atrofii.

Financování systému

Český systém je doslova obrácený naruby. Chybí v něm peníze na služby a práci v terénu, která by umožnila, aby se rodinám dostávalo včasné pomoci a podpory. Většina prostředků směřuje nikoliv na řešení příčin problémů, ale na nákladné a mnohdy neefektivní řešení jejich následků. Na financování ústavní péče plyne za státního a dalších veřejných rozpočtů ročně výdaje v řádech mld. Kč.

Typ zařízení	Náklady na jedno dítě na rok
Kojenecký ústav	486 000 Kč
Dětský domov	303 516 Kč
Diagnostický ústav pro mládež	532 544 Kč
Dětský domov se školou	360 326 Kč
Výchovný ústav	373 984 Kč
Zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc	338 947 Kč

MOŽNOSTI PODPORY SYSTÉMOVÝCH ZMĚN

Co je potřeba udělat pro zlepšení systému?

- Informovat o situaci ohrožených dětí a rodin a poukázat na neúnosnost situace. Znatelně chybí zájem a tlak veřejnosti, aby se téma práv dětí a jejich ochrany stalo přirozenou součástí debat ve smyslu pozitivního náhledu na právo dítěte žít plnohodnotné dětství v rodinném prostředí. Zároveň chybí respekt k rodinám dětí, jejich kapacitám a povinnosti státu podporovat život dětí v rodinách, namísto řešení obtížných životních situací rodin odebíráním dětí.
- Předcházet umísťování dětí do ústavní péče. Dětem, které již v ústavní péči jsou, umožnit návrat do rodinného prostředí. K tomu je však nutná:

TRANSFORMACE SYSTÉMU, tj.

- Vytvoření sítě služeb pro rodiny, které jim mohou pomoci při řešení tíživé situace. Řada rodin s dětmi se potýká s dluhy, problémy s bydlením atd.,
- Podpora náhradní rodinné péče (např. neexistují odlehčovací služby pro stávající pěstounské rodiny, je potřeba posílit společenský status pěstounství, změnit systém vyhledávání a přípravy, zavést nové typy pěstounské péče – krátkodobé, profesionální, pro děti se speciálními potřebami atd.).
- Posílení kapacit orgánů sociálně právní ochrany a soudů (řada chyb plyne z toho, že jsou přetížené - v Německu řeší soudce několik případů měsíčně, u nás třeba 40), zavedení nových metod práce, podpora formou vzdělávání, zavedení standardů činnosti atd.
- Změny v pobytových zařízeních (resp. jejich transformace = nasměrování jejich činnosti na terénní a ambulantní péči při využití jejich odborného potenciálu).

A především velmi změnit myšlení mnoha lidí, kteří v současném systému péče o ohrožené děti pracují....

CO MŮŽETE UDĚLAT VY?

- ✓ **Iniciovat vznik projektů a služeb**
- ✓ **Podporovat projekty a služby**
- ✓ **Udržovat projekty a služby**
- ✓ **Informovat o projektech a službách**
- ✓ **Šířit projekty a služby,**

které se zaměřují na

- terénní práci
- ambulantní práci
- síťování odborníků (ve smyslu mobilních komunitních týmů)
- síťování služeb
- vzdělávání všech aktérů systému
- technickou pomoc rodinám a dětem (např. svoz dětí do školy)
- volnočasové aktivity pro děti s problémovým chováním v rodinách
- internátní vzdělávací služby
- odlehčovací služby
- informování rodičů o jejich právech
- zastupování rodičů
- zjišťování názoru dítěte
- vzdělávání rodičů v rodičovských kompetencích
- sdílení informací a příkladů dobré praxe

Rádi s Vámi budeme konzultovat Vaše připravované aktivity, aby pomáhaly systémovým změnám a podporovaly zájmy dětí a rodin. Máme k dispozici řadu aktuálních výzkumů a analýz. Jsme připraveni zprostředkovat jejich výstupy subjektům, které usilují o systémovou změnu. V případě zájmu o spolupráci se obračejte na:

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR
Odbor rodiny a dávkových systémů
Na Poříčním právu 1
128 01 Praha 2

PhDr. Miloslav Macela, ředitel odboru rodiny a dávkových systémů
miloslav.macela@mpsv.cz

Mgr. Klára Trubačová, vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany dětí
klara.trubacova@mpsv.cz

Mgr. Lucie Nováková, koordinátorka Národního akčního plánu
lucie.novakova@mpsv.cz